

Sanja Žaja Vrbica

Odjel za umjetnost i restauraciju
Sveučilište u Dubrovniku
Branitelja Dubrovnika 41
HR - 20000 Dubrovnik

Prethodno priopćenje / Preliminary communication

Primljen / Received: 26. 4. 2023.

Prihvaćen / Accepted: 5. 7. 2023.

UDK / UDC: 908(497.58)“18“

929:94(436)-057.341FRA1

DOI: 10.15291/ars.4345

Predstavljanje umjetničke i prirodne baštine Dalmacije tijekom posjeta cara i kralja Franje Josipa I. 1875. godine

Presenting Dalmatia: the Role of Artistic and Natural Heritage during the Visit of Emperor and King Francis Joseph I in 1875.

SAŽETAK

Putovanje cara i kralja Franje Josipa I. Dalmacijom tijekom proljeća 1875. godine službeno je propagirano u monarhijskim publikacijama vladarevom željom pokretanja gospodarskog razvoja u onodobnoj najzaostalijoj pokrajini Dalmaciji, premda je posjet motiviran političkim razlozima. Novi narativ o Dalmaciji sugerirao je uspavanu i zapuštenu zemlju bogate prošlosti i umjetničkog fundusa, privrženu vladaru i monarhiji, te poželjan poligon za gospodarske investicije. Brojni putni dnevници i publikacije objavljene tim povodom donose detaljne povijesne opise urbanih središta privlačeći pozornost monarhijske i europske javnosti na spomeničku baštinu dalmatinskih gradova. Pored detaljnih opisa careva itinerara donose i brojne vrijednosne sudove o bogatoj spomeničkoj baštini, katalog muzejskih, crkvenih i privatnih zbirki, te ilustriraju suvremenost domaćih kolekcionara. U sljedećim desetljećima generirat će svijest građanstva o vrijednostima vlastite baštine i potrebu očuvanja kulturno-spomeničkih cjelina.

Ključne riječi: Dalmacija, 1875., car i kralj Franjo Josip I., putopis, arhitektonska baština, muzejske zbirke

ABSTRACT

The journey of Emperor and King Francis Joseph I to Dalmatia in spring 1875 was officially promoted in monarchical publications as an expression of the ruler's desire to instigate economic development in Dalmatia as the most backward province, but the visit was primarily motivated by political reasons. The new narrative about Dalmatia presented it as a sleepy and neglected country with a rich past and artistic heritage, loyal to the ruler and the monarchy, and thus a desirable target for economic investments. Numerous travelogues and reports published for the occasion provide detailed historical descriptions of Dalmatia's urban centres and their monuments in order to attract the public attention in the Monarchy and Europe alike. In addition to detailed descriptions of the emperor's itinerary, they provide numerous assessments of Dalmatia's heritage, with a catalogue of museums, churches, and private collections, illustrating the modernity of the local collectors. In the following decades, these publications also generated Dalmatia's awareness of the value of its own cultural-monumental heritage and the need to preserve it.

Keywords: Dalmatia, 1875, Emperor and King Francis Joseph I, travelogue, architectural heritage, museum collections

Tijekom proljeća 1875. godine car i kralj Franjo Josip I. boravio je u Dalmaciji, a u njegov itinerar pored posjeta edukacijskim, zdravstvenim i vojnim institucijama uključeni su i brojni muzeji, privatne i sakralne zbirke, te reprezentativne arhitektonske cjeline iz različitih razdoblja. Putni dnevnik i brojne publikacije objavljene nakon careva pohoda onodobnoj Pokrajini Dalmaciji potanko su izvještavali o svakodnevnim radnim zadacima cara, no donose i opise, vrijednosne sudove, datacije i povijesne podatke o pojedinim građevinama. Svojim datumom objave i širokim rasponom objedinjenih podataka te su publikacije znatno doprinijele afirmaciji baštine priobalja na prostoru Monarhije i izvan njezinih granica, a danas su vrijedan i malo konzultiran izvor podataka o kulturno-povijesnim spomenicima. Premda to nije bio primarni cilj putnih dnevnika, opisi careva posjeta pojedinim lokalitetima generirali su svijest o vrijednosti pojedinih cjelina i potrebi čuvanja vlastitog kulturnog nasljeđa među domaćom populacijom.¹ Carevo putovanje najčešće je bilo predmet studija u okviru političkih i povijesnih okolnosti, dok je u povijesnoumjetničkom kontekstu prije razmatrano isključivo unutar tendencije obilježavanja prisutnosti cara, transformacijama gradova podizanjem efemernih slavluka u kontekstu urbanih scenografija i portretnih bista cara.² Tekst se fokusira na katalog odabranih objekata i zbirki uključenih u rutu, koji pripremaju domaći poznavatelji baštine na temelju spoznaja o povijesnoumjetničkoj baštini, u skladu sa suvremenim ukusom i tendencijama, afirmiranim u brojnim publikacijama objavljenim prigodom careva putovanja.

Putovanje cara i kralja Franje Josipa I. duž istočnojadranske obale od 10. travnja do 14. svibnja 1875. godine u bečkim i hrvatskim novinama okarakterizirano je monarhijskom podrškom najzaostalijoj pokrajini Monarhije, posebno očekivanim poticajem ekonomskog napretka. Međutim, pravi razlog careva odlaska na „... tako mučno putovanje, koje će trajati više tjedana bez da bi bio uvjeren da će se upravo u Dalmaciji riješiti, bar u načelu, jedno od najživotnijih pitanja za Austriju.” – bio je pokušaj rješavanja aktualne političke tenzije „istočnog pitanja”.³ Okupacijom Bosne i Hercegovine 1878. godine planovi su realizirani i otvorena je fronta za raspad Turskog Carstva. Putovanje po istočnojadranskoj obali planirano je već 1869. godine prigodom otvorenja Sueskog kanala, no odgođeno je do siječnja 1875. godine kad je namjesnik Dalmacije barun Gabrijel Rodić dobio obavijest o visokom posjetu i obavezu pripreme careva putovanja po Dalmaciji. Putovanje je započelo dolaskom vladara vlakom do Trsta, potom odlaskom u Veneciju i susretom s kraljem Viktorom Emanueleom, a zatim nastavljeno preko Pule jahtom *Miramare* do Zadra.⁴

Carev obilazak pokrajine detaljno je opisan u publikaciji *Allerhöchste Reise Seiner kais. und kön. Apostol. Majestät Franz Josef I, Kaiser von Österreich, König von Ungarn, etc. etc.etc durch Triest, Görz, nach Venedig, Istrien, Dalmatien und Fiume...*, autora profesora dr. Franza Coglievine, jednog od pripadnika careve svite tijekom putovanja, 1877. godine Cesare Garimberti piše talijansku verziju putnog dnevnika vladara s detaljnijim opisima prvih dana putovanja u Veneciji i Trstu, a 1878. godine objavljen je i nešto kraći anonimni hrvatski prijevod s manjim prilagodbama teksta.⁵ Profesor Coglievina koristio se pri pisanju povijesno-statističkim podacima, izvješćima objavljenim u *Wiener Zeitung*, vlastitim dnevničkim zapisima i podacima objavljenim u djelima Ivana Danilova za njemačku verziju putnog dnevnika, a za hrvatsku verziju korišteni su uz navedene izvore i podatci iz publikacije Stjepana Škurle iz 1876. godine.⁶

Dolazak vladara u ondašnju Kraljevinu Dalmaciju ilustriran je i fotografskim albumom *Album fotografico-illustrativo del viaggio di ... Francesco Giuseppe I. in Dalmazia nel 1875 : = Album svjetlopisni s'opisovanjem putovanja ... Frane Josipa I. kroz Dalmaciju godine 1875 = Album von Photographien nebst Erläuterungen betreffend die Reise ... des ... Franz Josef I. durch Dalmatien im Jahre 1875...* sa snimkama Nikole Androvića i Marka Josipa Goldsteina u luksuznom izdanju s trojezičnim opisima

ULAZAK U ŠIBENSKU LUKU.

1. -, *Povjestni dnevnik o putovanju NJ. C. i Kr. Ap. Vel. Franja Josipa I Cara Austrije, Kralja Ugarske itd. itd. po Kraljevini Dalmaciji u mjesecima travnja i svibnja 1875.*, Zadar, 1878., „Ulazak u šibensku luku”, 104, 105 (vlasnik: Digitalna zbirka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu)

Povjestni dnevnik o putovanju NJ. C. i Kr. Ap. Vel. Franja Josipa I Cara Austrije, Kralja Ugarske itd. itd. po Kraljevini Dalmaciji u mjesecima travnja i svibnja 1875., Zadar, 1878, “Entering the Port of Šibenik,” 104, 105 (Digital Collection of the National and University Library in Zagreb)

pojedinih gradova, iz iste godine.⁷ Dvorski tajnik i amaterski slikar marinist Anton Perko također je bio član kraljevske pratnje na tom putovanju, premda nije eksplicitno naveden u popisu putnika. Nakon putovanja pripremio je mapu s 14 akvarela krajolika i veduta različitih gradova i lokaliteta istočnojadranske obale pod nazivom *Reise nach Pola und Dalmatien 7. April - 14. Mai 1875*. Unikatni album danas je pohranjen u zbirci Austrijske nacionalne knjižnice u Beču.⁸ Perkova mapa akvarela nije dosljedan izvještaj ili ilustracija najvažnijih segmenata puta, već kolekcija slobodno odabranih motiva. Dubrovniku i okolici posvećena su čak četiri lista, po jedan Splitu i Šibeniku, dok Zadar potpuno izostaje. Upravo ta naizgled nasumična zbirka motiva s putovanja možda upućuje na careve preferencije s puta, te dvoraničinu želju ilustriranja upravo tih motiva. (sl. 1)

Allerhöchste Reise svojevrsni je putopis po Dalmaciji namijenjen monarhijskoj publici i njezinu upoznavanju s najsiromašnijom pokrajinom, s dominantnim opisima euforičnog mnoštva na ulicama rasvijetljenih i okićenih gradova. Pored opisa careva pohoda obalom i protokolarnih susreta, važan segment putnog dnevnika čine detaljni povijesni pregledi gradova uz opise znamenitih javnih i sakralnih građevina. Vladarev obilazak uključivao je vrlo zahtjevan raspored posjeta javnim institucijama, vojnim postrojbama i objektima, ali i brojnim crkvama i samostanima. U neumornom pohodu po Dalmaciji car je posjetio i upoznao brojne muzejske javne i privatne zbirke, a njegovi vodiči često su domaći intelektualci, predani čuvari vlastite baštine i kolekcionari poznati sa suvremenim umjetničkim i muzejskim tren-

dovima. Carski posjet Dalmaciji prate brojne dnevne monarhijske publikacije, no razumljivo tako dugi posjet relativno nepoznatom području u razdoblju političkih posezanja prema osmanskim posjedima privukao je pozornost šire europske javnosti, posebno talijanskih i britanskih izvjestitelja.⁹ Protokol dočeka vladara i dekoracija mjesta i gradova pomno su osmišljavani, a brojni efemerni dekorativni slavoluci podizani po mjestima s careva itinerara trebali su dodatno sugerirati oduševljenje ekonomski nazadne i osiromašene pokrajine dolaskom vladara.¹⁰ Upravo opisima svečanih iluminacija, pomno okićenih središta gradova i koridorima namijenjenim svečanoj povorci svite, uz dekoracije luka rasvijetljenim bovama na moru i opisima ushita svih slojeva stanovnika obiluje *Povjestni dnevnik*. Isticana lojalnost dalmatinskih žitelja očito je monarhijskoj populaciji trebala ilustrirati privrženost daleke i nepoznate krunske pokrajine kruni, te ohrabriti potencijalne investitore.¹¹

Uobičajena putopisna literatura ilustrira znanje, ukus, emocije i profesionalni interes putnika – istraživača, dok je specifičnost careva putnog dnevnika definiranje rute putovanja prema vladarevoj političkoj agendi. Ujedno, popis posjeta nizu institucija u gradovima u iznimno iscrpljujućem gustom rasporedu vladara fascinantno je, te nema pandan u putopisnoj literaturi unutar tako kratkog vremenskog perioda, jer je takav pogled na institucije bio dostupan isključivo vladaru, dok su putopiscima brojne zbirke i institucije bile u potpunosti nedostupne. Stvarno stanje u pojedinim institucijama ostalo je izvan emfatičnih opisa carevih pohoda. Proklamirana slika sveprisutnog oduševljenja ozarenih stanovnika gradova prepunih ulica svakako je u domeni službene propagande, dok veliki broj donacija raznim institucijama nabrojanim na kraju opisa putovanja otkriva krajnju ekonomsku zapuštenost pokrajine, zanemarene i tendenciozno gospodarski zaustavljane u modernizacijskom razdoblju, stvarajući pravu sliku rezultata 60 godina duge austrijske uprave u Dalmaciji. U toj slici važnu ulogu imaju brojne povijesne građevine, a upravo zastupljenošću niza primjera kulturne baštine stvaran je novi narativ o Dalmaciji, prikazivanoj u svjetlu uspavane i neotkrivene zemlje bogate prošlosti, evidentne na svakom koraku brojnim važnim spomenicima, koja čeka novu orijentaciju od svoje vlade, najavljene vladarevim trijumfalnim obilaskom pokrajine. Katalog arhitektonske baštine opisan u putnom dnevniku obuhvatio je nepokretnu baštinu sakralnog i profanog karaktera svih razdoblja, obuhvaćajući čak i prapovijesne lokalitete, preko prije poznatih antičkih zdanja do srednjovjekovnih, renesansnih i baroknih građevina. Pokretna baština sakralnih i muzejskih zbirki također je istaknuta, uz privatne kolekcije. Pogled fokusiran isključivo na stvaralaštvo ranijih razdoblja ostat će dominantni koncept ponovljen u prikazu Dalmacije u kompendiju *Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild, Dalmatien*, izdan 1892. godine.¹²

Carevo putovanje po Dalmaciji 1875. godine nije bio prvi carski posjet pokrajini. Austrijski vladar Franjo I. također je putovao Dalmacijom u sklopu svojeg posjeta Hrvatskoj 1818. godine. Njegov osobni putni dnevnik iz drugog nam rakursa otkriva intimni vladarev pogled na novostečene posjede, promatrane prije svega kroz prizmu potencijalnih ratnih sukoba. Pored opsežnih opisa vojno-strateških objekata, bolnica, zatvora i edukacijskih institucija car u svojem dnevniku redovito bilježi i posjete antičkim lokalitetima, važnim sakralnim objektima i živopisnim krajolicima.¹³ Carevi zapisi nisu bili namijenjeni javnosti, već su njegov putni dnevnik s brojnim opservacijama s puta od Istre i Rijeke, preko Like do Biograda i Zadra po obali do Dubrovnika, a potom preko Sinja ponovno od Like i Zagreba, Čakovca i Bečkog Novog Mjesta od 10. travnja do 3. srpnja. Montažni slavoluci i gradska iluminacija tada su također pripremani za doček vladara po svim gradovima, a vladar je upoznat i s brojnim vrijednim primjerima pokretne i nepokretne baštine. U duhu aktualnog klasicizma organizirani su mu posjeti antičkim zbirkama i arheološkim lokalitetima, redovito zabilježeni u dnevniku. U Zadru je to, primjerice, privatna zbirka Pellegrini

s artefaktima ninskih nalazišta, poslije tek u fragmentima pridružena zbirci Arheološkog muzeja u Zadru.¹⁴ Vladarev posjet potaknuo je i osnivanje prvog hrvatskog muzeja – Arheološkog muzeja u Splitu 1820. godine.

U tom razdoblju veliki je broj samostanskih prostora i crkava u posjedu vojske, što je praksa naslijeđena iz vremena francuske okupacije, nastavljena i uočljiva u svim gradovima tijekom tog perioda. U nedostatku kasarni austrijska se vojska koristila manjim sakralnim objektima za svoja spremišta, a samostanima za smještaj vojske.¹⁵ Organizacija svećanih dočeka, dekoriranje ulica i postavljanje svećane iluminacije, uz plan posjeta, bili su zadatak lokalnih uprava i građevinskih ureda, što je vidljivo iz Službeničkih tabela, evidentiranim naknadno dodijeljenim nagradama pojedinim službenicima za uspješnu organizaciju svečanog dočeka cara.¹⁶

U svojem opsežnom dnevniku u poglavlju naslovljenom *Dalmacija* vladar rezimira klimatske, demografske, upravne, edukacijske podatke i udjele pojedinih konfesija, dok povijesne okolnosti i baština očito nemaju veliko značenje za novog vladara.¹⁷ Njegovi opisi ipak uključuju i dojmove zatečenom građevnom baštinom, s prikazima šibenske, trogirke i splitske katedrale, peristila.¹⁸ Posjećuje Salonu, a putem od Vrgorca do Metkovića navodi antičku Naronu: „... desno uz put je nekadašnji staro-rimski grad Naronu...“¹⁹ U Dubrovniku više stranica posvećuje opisima katedrale, Kneževa dvora s uredima službenika okruga, no atipično za svoje doba divi se dubrovačkim baroknim crkvama zaštitnika sv. Vlaha i jezuitskoj crkvi: „... crkva je iznutra lijepa, suvremenog graditeljstva...“²⁰ Pokretna baština također intrigira vladara, u riznici katedrale uočava renesansni vrč i pladanj Petera Kustera i *Madonu dellla Seggiolla*, tada redovito predstavljaju Rafaelovim djelom, a u dominikanskoj crkvi evidentira Tizianovu oltarnu palu.²¹ Prvi je u nizu Habsburga što se dive monumentalnim platanama i vrtu obitelji Gozza u Trstenom i slapovima Krke.²² Za razliku od intimnog putnog dnevnika vladara Franje I., *Povjestni dnevnik* minuciozno opisuje kretanje vladara, uz iznimno rijetke opise vladarevih impresija.

Arhivska građa otkriva proces priprema gradova za doček vladara, koji su očito angažirali svoje građevinske urede za osmišljavanje dekoracija, no poznavatelji baštine zaduženi za odabir pojedinih lokacija vladareva itinerara uz izvore podataka o zbirkama ili objektima uglavnom su ostali nepoznati. Obilazak glavnog grada Kraljevine Dalmacije 1875. godine zamišljen je trodnevnom posjetom, a uključivao je i carev odlazak u vladine arhive, crkvu Sv. Marije, knjižnicu s portretima slavnih Zadrana i muzejsku zbirku. U *Povjestnom dnevniku* ti su posjeti tek nabrojani, bez komentara o carevim dojmovima viđenim, a također niti škrinja sv. Šimuna nije potaknula evidentiranje careve reakcije. Sutradan je obilazak nastavljen posjetima sakralnim objektima Sv. Krševana i Sv. Donata. U njemačkom putnom dnevniku crkva Sv. Donata detaljnije je opisana, naglašena je njezina onodobna profana namjena te uzori u ravenskoj crkvi San Vitale i achenskoj dvorskoj kapeli Karla Velikog. Pisac opisuje i zanemarenost ove iznimne građevine okružene zgradama, što zaklanjaju vidik na crkvu, te spominje i podatak o srušenoj kupoli zamijenjenoj običnim krovom, što je iznimno zanimljivo, no bez pojašnjenja o izvoru tog podatka ili periodu pojedinih faza adaptacije. Oblična katedrala Sv. Stošije također je opisana uz navođenje njezina romaničkog sloga i datuma posvećenja 1285. godine i popis istaknutih segmenata, poput fasade, sakristije s relikvijama, ciborija, svetišta i krstionice.²³ U opisu brojnih gradskih dekoracija ulica istaknut je zadarski gradski park sa svećanom rasvjetom i montažnom kineskom drvenom pagodom podignutom za dobrodošlicu caru, očito sklonom orijentalizmu, što je evidentirano i poslije nekoliko puta tijekom posjeta, a pagoda je dokumentirana i u fotografskom albumu *Album fotografico-illustrativo del viaggio*. (sl. 2)

Publikacije o imperijalnom posjetu Dalmaciji otkrivaju detalje putovanja, no donose i brojne opise povijesnih spomenika i arheoloških lokaliteta viđenih u prolazu iz kočije ili uključenih u carev put po Dalmaciji. U opisu zahtjevnog putovanja od

2.
Album fotografico – illustrativo del viaggio di. S. M. L'Imperatore e Re Francesco Giuseppe I. in Dalmazia nel 1875, Album svjetlopisno s opisovanjem putovanja Nj. Vel. Cesara Kralja Frane Josipa I. kroz Dalmaciju godine 1875, Album von Photographien nebst Erläuterungen betreffend die Reise S. M. des Kaisers Franz Josef I. durch Dalmatien im Jahre 1875, „Obćinski perivoj u Zadru” (vlasnik: Arheološki muzej Split)

Album fotografico – illustrativo del viaggio di. S. M. L'Imperatore e Re Francesco Giuseppe I. in Dalmazia nel 1875, Album svjetlopisno s opisovanjem putovanja Nj. Vel. Cesara Kralja Frane Josipa I. kroz Dalmaciju godine 1875, Album von Photographien nebst Erläuterungen betreffend die Reise S. M. des Kaisers Franz Josef I. durch Dalmatien im Jahre 1875, „Municipal Gardens in Zadar” (Archaeological Museum Split)

Sinja do Drniša autor spominje gomilu Rotna i zaustavljanje po carevu naređenju, radi obilaska prapovijesnog lokaliteta. Ta je gesta vjerojatno izazvana novim znanstvenim interesom usmjerenim prema prapovijesnim ostacima uočljivim tijekom 2. polovine 19. stoljeća. Pisac je također evidentirao stečke uz cestu za Vrgorac, a putem od Metkovića do Opuzena autor je naveo i mjesto Vid, uz napomenu o potencijalnom lokalitetu rimske kolonije Narone, istražene tijekom 20. stoljeća.²⁴

U pedantnim opisima carevih posjeta sakralnim objektima redovito izostaje i eventualna careva impresija, komentar ili reakcija, no duljina posjeta katkad upućuje na veći interes vladara, što je obično zabilježeno kod edukacijskih institucija ili proizvodnih pogona. Pozornost mu privlači šibenska katedrala, a prof. Coglijevina opisao je vladarevo dugo proučavanje interijera katedrale, procjenjujući je jednom od „najljepših građevina Dalmacije”. U njemačkom opisu katedrala je ocijenjena remek-djelom, korištenjem jedinstvene izvedbe svodova kamenim pločama, a navodi se i domaći autor Juraj Dalmatinac, šibenske provenijencije. Pisac navodi i restauraciju građevine provedenu tijekom 19. stoljeća. Na obližnjem trgu evidentira renesansnu vijećnicu s kavanom, plesnom dvoranom i muzejom.²⁵ U Sinju je za njega upriličeno alkarsko nadmetanje, a kroničari puta zabilježili su poseban interes vladara prema religioznom djelu Čudotvorna Gospa.²⁶ Profesor Coglijevina detaljno je popisao i trogirске znamenitosti. Trogirská katedrala navedena je sa svim bitnim segmentima – zvonikom, krstionicom, kapelom blaženog Ivana Trogirskog (Ursinija) i zbirakama sakralnih djela i knjižnice, a zabilježio je i vladarevo pomno proučavanje svih segmenata katedrale, posebno Radovanova portala navedenog s točnom datacijom 1240. godine.²⁷

3.

-, *Povjestni dnevnik o putovanju NJ. C. i Kr. Ap. Vel. Franja Josipa I Cara Austrije, Kralja Ugarske itd. itd, po Kraljevini Dalmaciji u mjesecima travnja i svibnja 1875.*, Zadar, 1878., „Split”, 136, 137 (vlasnik: Digitalna zbirka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu)

Povjestni dnevnik o putovanju NJ. C. i Kr. Ap. Vel. Franja Josipa I Cara Austrije, Kralja Ugarske itd. itd, po Kraljevini Dalmaciji u mjesecima travnja i svibnja 1875., Zadar, 1878., "Split", 136, 137 (Digital Collection of the National and University Library in Zagreb)

U trosatnom posjetu Saloni proučavao je rimske mozaike, ranokršćanska groblja, terme, gradske fortifikacije, ostatke teatra i amfiteatra uz sva ranokršćanska groblja, a vodič mu je pri posjetu bio profesor splitske gimnazije i ravnatelj Arheološkog muzeja u Splitu Mihovil Glavinić. Interes prema antičkoj baštini Splita i Salone baštinen od pretka cara Franje I. očito je postojao i kod Franje Josipa I., ilustriran detaljnim popisom posjećenih salonitanskih znamenitosti.²⁸ Profesor Coglievina istaknuo je vrijednost antičke palače s katedralom upućujući na prvotnu namjenu građevine – Dioklecijanov mauzolej, opisuje baptisterij, peristil, a nabraja i gradska vrata, uz zanimljiv podatak o Zlatnim vratima, tada tek djelomično vidljivim, jer su još uvijek bila do polovice visine pokrivena zemljom. Ostale religiozne građevine evidentira bez detaljnijih opisa, ocjenjujući ih manje bitnima.²⁹ (sl. 3)

Dubrovnik je istaknut uobičajnom sintagmom „slavenska Atena”, neutraliziranim, pomalo ironičnom etiketom „grad prošlosti”, što je vjerojatno trebalo sugerirati sveopću stagnaciju vidljivu pod austrijskom vlašću.³⁰ Posjet Dubrovniku imao je očito i emotivano značenje za cara, uključivao je odlazak na Lokrum i spomenik žrtvama eksplozije broda *Triton* iz 1859. godine. Obilazak ljetnikovca originalno sačuvanog unutrašnjeg uređenja zlosretna vladareva brata nadvojvode Maximilijana i vrtova izvedenim po zamislama nadvojvode vjerojatno su potaknuli novu promjenu vlasništva otoka. Lokrum je tada bio u privatnom posjedu Jakobovića iz Beča, ali na preporuku cara uskoro ga kupuje krunski princ Rudolf, već krajem 1878. godine.³¹

Dubrovački obilazak institucija uključivao je i pregled mješovite muzejske zbirke postavljene u novoizgrađenoj zgradi gradske vijećnice u nedostatku vlastite zgrade.

Domorodni muzej ili *Museo patrio* osnovan je 1872. godine, a posjetiteljima je otvorio vrata u travnju 1873. godine. Osnivanje prve dubrovačke muzejske institucije rezultat je višegodišnjih zalaganja svestranog Antuna Dropca, predsjednika Trgovačko-gospodarske komore.³² Uz pohvale Dropčevim nastojanjima i rezultatima car je poželio uspješan daljnji razvoj muzeja što je odmah i konkretizirao svojom odlukom o donaciji svih dvostrukih eksponata iz zbirke bečkog dvorskog prirodoslovnog muzeja dubrovačkom muzeju.³³ Inventarne knjige Dubrovačkih muzeja, suvremene javne ustanove i nasljednice Domorodnog muzeja počinju s upisom 1882. godine pa takvi predmeti nisu evidentirani, međutim u dokumentaciji muzeja sačuvana je korespondencija Antuna Dropca s kotarskim poglavarom Pavom Rešetarom, od 5. lipnja 1875. godine s dogovorom o prijenosu prirodoslovnog materijala iz bečke u dubrovačku zbirku. Dopisi ilustriraju početak dogovora o slanju donacije već od 15. svibnja 1875. godine, na dan povratka vladara u Beč, prema nalogu visokog nadvornika. Tijekom srpnja komunikacija se nastavlja i Drobac dogovara transport triju sanduka u Dubrovnik.³⁴ Također, u arhivu Prirodoslovnog muzeja u Beču sačuvani su popisi muzejskih primjeraka namijenjenih dubrovačkom muzeju. (sl. 4, 5) Popis sisavaca napravljen je u svibnju 1875. godine, odmah po povratku vladara u Beč, a uključuje 11 životinja, primjere iz porodica velikih mačaka poput tigra, zatim jelena i dr. Popis ptica istog datuma uključuje 22 vrste, i premda su to duplikati iz bečkog muzeja, riječ je o pomno probranim, neobičnim vrstama, tako da je donacija uključivala istinski reprezentativan odabir po carevu nalogu. Oba popisa u zaglavlju imaju navedenu namjenu – poklon vladara dubrovačkom muzeju: *An das Städtische Museum zu Ragusa Geschenk Seiner Majestät*.³⁵

U prostranoj dvorani prvog kata općinske palače izložene su gotovo sve zbirke muzeja, uz prirodoslovni materijal izmjenjivali su se arheološki predmeti, povijesna zbirka artefakata povezanih s Dubrovačkom Republikom. Pored insignija slavne dubrovačke prošlosti, protuteža i podsjetnik na suvremenu austrijsku vlast pronađena je u sučelice postavljenoj vitrini sa znamenjem povezanim s nedavno ubijenim nadvojvodom Maximilijanom, meksičkim carem Maximilijanom I. Tu su zabilježeni

4. Prirodoslovni muzej Beč, Dnevnik akvizicija 1875., Zbirka sisavaca 1, Zoologija (*Akquisitionsjournal 1875, Säugetiersammlung 1, Zoologie*)

Natural History Museum in Vienna, *Akquisitionsjournal 1875, Säugetiersammlung 1, Zoologie*

1875 No.		Quelle	Preis	Stücke
1		<i>Maracus cyrenologus</i> 1869 15		1
2		<i>Felis leo</i> fura 1873 I II 2 und marg. (1872 I 6 3)		2
3		— <i>Tigre</i> 1872 I II 25		1
4		— <i>caucolor</i> 1872 I 20		1
5		<i>Ursus arctos</i> 1872 I 2		1
6		<i>Canis f. ber.</i> 1873 I 5		1
7		<i>Ursus arctos</i> 1874 I 1		1
8		<i>Cervus tarandus</i> (1872 I 15 3)		1
9		— <i>mexicanus</i> fura 1873 I 22 72		1
10		— <i>caucolor</i> fura 1871 I 2		1
11		<i>Canis f. ber.</i> 1872 I 7		1
				11

Falcula

5.

Prirodoslovni muzej Beč, Dnevnik
akvizicija 1875., Zbirka ptica 1,
Zoologija (Akquisitionsjournal 1875,
Vogelsammlung 1, Zoologie)

Natural History Museum in
Vienna, Akquisitionsjournal 1875,
Vogelsammlung 1, Zoologie

Aus das Historische Museum zur Ragusa
Gedruckten Lisen Hauptstadt

25

1875 Jan 2

	Preis	Stücke
1. <i>Picus cristatus</i> f. <i>f. adans</i>		2
2. <i>Cypripus striatus</i> (Linn.)		1
3. <i>Cypripus chryseus</i> Gmel. V. 454. 1751 I 13. Linn. ¹⁸⁵⁷⁴ (Amstelred.)		1
4. <i>Halimastur albicollis</i> S. V. 396 1870		1
5. <i>Carpus mexicanus</i> S. V. 450 I 27 1871 I 27		1
6. <i>Accipiter nisus</i>		1
7. <i>Pardis cinereus</i> var. <i>alba</i> S. V. 451 1751 I 16 Linn. ²⁵ 1751		1
8. — <i>javanski</i> S. V. 457 1870 I 6		1
9. <i>Pitris vulgaris</i> S. V. 458		1
10. <i>Thaumalea picta</i> f. <i>staj.</i> S. V. 461 (1871 I 2)		2
11. <i>Phaeocephalus aeneus</i> S. V. 447 1870 I 7		1
12. <i>Pelecanus occidentalis</i> S. V. 264 1871		1
13. <i>Colaptes auratus</i> S. V. 418		1
14. <i>Chondestes aegyptiacus</i> S. V. 462 1875 I 8		1
15. <i>Ardea comata</i> S. V. 462 1874 I 14		1
16. <i>Puffinus flavescens</i> S. V. 463 — — 15		1
17. <i>Casmerodius mexicanus</i> S. V. 464 1875 I 10		1
18. <i>Ardea argentata</i> S. V. 465 — — 11		1
19. <i>Falco peregrinus</i> S. V. 466 — — 9		1
20. <i>Buteo lagopus</i> S. V. 467 — — 12		1
21. <i>Circus hudsonius</i> S. V. 468 1871 I 25		1
22. <i>Carbo pygmaeus</i> S. V. 419 1871 I 1		1
		24

Poljela

njegov trobojni plašt i štap, pokloni careva oca nadvojvode Francesca Carla i bista cara Maximilijana I. uz mnoštvo predmeta posvećenih tragično stradalom vladaru, iz donacije careva brata nadvojvode Lodovica Carla.³⁶ Važan segment izložbe činila je i zasebna vitrina s orijentalnom zbirkom, poklonom viteza Franje Amerlinga, dubrovačkog dobročinitelja, s japanskim i kineskim, porculanskim te bjelokosnim predmetima, a Stjepan Skurla u svojem djelu o Dubrovniku uz detaljne opise onodobnih zbirki zabilježio je i carev poseban interes za orijentalne predmete.³⁷ (sl. 6)

Europski kolekcionari veliki interes prema orijentalnim vazama demonstriraju već od 17. stoljeća, kad porculanski predmeti postaju prestižna i obavezna dekoracija reprezentativnih prostorija plemićkih palača. Moderni orijentalizam disperziran Napoleonovom egipatskom kampanjom i proizašlim publikacijama, pronašao je plodno tlo i u Habsburškoj Monarhiji. No, orijentalnom kampanjom već od 1719. godine počinje trgovačka razmjena s Otomanskim Carstvom, a 1754. godine u Beču je ustanovljena Orijentalna akademija, s ciljem poučavanja orijentalnih jezika. Istočnojadranska obala percipirana je predstražom Orijenta u Monarhiji.³⁸ Europska fascinacija Orijentom na vrhuncu je u drugoj polovini 19. stoljeća, s interesom za egzotičnim zemljama energično promoviranim velikim izložbama organiziranim u Londonu 1851., Parizu 1867., i Beču 1873. godine posvećenoj obilježavanju uspješnim trgovačkim vezama Austrije s Orijentom uspostavljenim u prethodnim dekadama.³⁹ Orijentalizam je očito imao znatan odjek i među hrvatskim kolekcionari-

6. -, *Povjestni dnevnik o putovanju NJ. C. i Kr. Ap. Vel. Franja Josipa I Cara Austrije, Kralja Ugarske itd. itd, po Kraljevini Dalmaciji u mjesecima travnja i svibnja 1875.*, Zadar, 1878., „Dubrovnik”, 216, 217 (vlasnik: Digitalna zbirka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu)

Povjestni dnevnik o putovanju NJ. C. i Kr. Ap. Vel. Franja Josipa I Cara Austrije, Kralja Ugarske itd. itd, po Kraljevini Dalmaciji u mjesecima travnja i svibnja 1875., Zadar, 1878, „Dubrovnik”, 216, 217 (Digital Collection of the National and University Library in Zagreb)

ma, također zainteresiranim za pomodne predmete s Dalekog istoka, ali i egipatske predmete iz faraonskog doba. Stoga nije neobično da se Vlaho Bukovac dubrovačkoj publici 1877. godine predstavio upravo orijentalnom *Sultanijom* izloživši je na Stradunu računajući na atraktivnost teme za ulične promatrače, istodobno upućujući i na ukorijenjenost orijentalizma i na našim prostorima.

Na carevu sklonost orijentalizmu modernom u 19. stoljeću upućuje i odluka o promjeni itinerara, carevim neplaniranim posjetom privatnoj kolekciji Vučetić na Hvaru. Posljednjih dana putovanja po Dalmaciji car je boravio na Hvaru i poželio je posjetiti kuću Nikole Vučetića Abramova u Hvaru, upravo zbog njegove zbirke vrijednih predmeta japanske provenijencije i minuciozno uređenog vrta s brojnim egzotičnim biljkama. Uz interes vladara ostala je i bilješka o Vučetićeve poklonu vaze i dviju rezbarenih drvenih posuda vladaru.⁴⁰ Danas je lokacija zbirke nepoznata, jer je naknadnim prodajama kuće i inventara odnesena u Trst, a samo jedna vaza iz originalne Vučetićeve zbirke može se danas pronaći u privatnoj zbirci na Hvaru.⁴¹

Bitan segment predstavljanja Dalmacije bile su i prirodne atrakcije, slapovi Krke, otok Lokrum, Trsteno, Zelena špilja pored Visa, na malom otoku Ravniku.⁴² Ti odabrani predjeli poslije su upravo zbog svojih osebnosti registrirani statusom nacionalnog parka, zaštićenih lokaliteta ili rezervata prirode. Nakon svojeg posjeta Dalmaciji 1875. godine car Franjo Josip I. trebao je još jednom posjetiti Dubrovnik u sklopu opsežnih vojnih vježbi planiranih u rujnu 1906. godine. Grad se ponovno pripremao za doček osmišljavanjem dekoracija prilaza gradu slavolucima s pozdravnim natpisima, no u posljednji čas posjet je otkazan i umjesto suverena vježbama je prisutvovao Franz Ferdinand.⁴³

Vladarev posjet fokus pozornosti monarhijske publike usmjerio je Dalmaciji, za većinu populacije potpuno nepoznatoj, dalekoj primorskoj pokrajini. Putni dnevni- ci pripremljeni tom prigodom sveobuhvatni su pregled i prikaz stanja spomenika i zbirki, te nude cjeloviti uvid u povijesno-arhitektonsko nasljeđe. Posebno je dragocjen pregled stanja različitih zbirki, evidentiranjem i kasnijim prodajama izgubljenih zbirki, poznatih isključivo zahvaljujući carskom posjetu. Među sačuvanim kolekcijama zanimljiv je prikaz onodobnog stanja i njihov naknadni razvoj, katkad potican čak i carskim donacijama, kako je to vidljivo na dubrovačkom primjeru.

Predstavljanjem kulturne baštine putnim dnevnicima i publikacijama o carevu posjetu demonstrirane su kreativne snage ranijih razdoblja, no paralelno je osnažena svijest građanstva o vrijednostima vlastitog kulturnog nasljeđa, te potreba čuvanja pojedinih cjelina. U sljedećim desetljećima ta će spoznaja o vrijednostima biti presudna u očuvanju pojedinih građevina. Vladarev posjet i interes usmjeravao je pozornost monarhijske javnosti na znamenitosti, afirmirajući do tada uglavnom nepoznatu baštinu većini populacije, što će u posljednjim desetljećima 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća motivirati dolaske novih „istraživača” Dalmacije.

BILJEŠKE

- ¹ Članak je nastao na temelju izlaganja *Presenting Dalmatia: Emperor's Franz Joseph I travel through Dalmatia in 1875* s međunarodnog znanstvenog skupa *Discovering Dalmatia VII, Travel Stories: The Grand Tour, Travellers, Travel Itineraries, Travelogues*, održanog u Splitu, 8. – 11. 12. 2021., u organizaciji Instituta za povijest umjetnosti, Centar Cvito Fisković, Split.
- ² DALIBOR PRANČEVIĆ, Slavoluci i(li) spomenici. Načini obilježavanja prisutnosti cara i kralja Franje Josipa I. u javnom prostoru Dalmacije i Kvarnera u drugoj polovini 19. stoljeća, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 44/1, (2020.), 131–148; STANKO PIPLOVIĆ, Posjet cara Franje Josipa I. Dalmaciji 1875. godine, u: *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice (VDG), Zbornik radova 13. Znanstvenog skupa „Njemci i Austrijanci u hrvatskom kulturnom krugu”*, Osijek, 14. – 16. 10. 2005., (ur. Renata Trišler Maderić – Nikola Mak), Osijek, 2006., 213–228; MARKO TROGRLIĆ, ZVONIMIR FORKER, Posjet Franje Josipa I. Zadru i Splitu 1875. godine. Priča o dva grada kao o dvije paradigme političkih prilika u Dalmaciji preporodnog doba, u: *Dalmacija 1870-ih u svjetlu bečke politike i „istočnoga pitanja”*, ur. Josip Vrandečić, Marko Trogrlić, Zadar, 2007., 67–90.
- ³ -, *Povjestni dnevnik o putovanju Nj. C. i Kr. Ap. Vel. Franja Josipa I Cara Austrije, Kralja Ugarske itd. itd, po Kraljevini Dalmaciji u mjesecima travnja i svibnja 1875.*, Zadar, 1878., 69.
- ⁴ HELMUT RUMPLER, Putovanje po Dalmaciji cara Franje Josipa 1875. godine u kontekstu temeljnih političkih odluka Habsburške Monarhije u predvečerje Istočne krize 1875. godine (sažetak), u: *Dalmacija 1870-ih u svjetlu bečke politike i „Istočnoga pitanja”*, ur. Josip Vrandečić, Marko Trogrlić, Zadar, 2007., 30, 36.
- ⁵ DR. FRANZ COGLIEVINA, *Allerhöchste Reise Seiner kais. und kön. Apostol. Majestät Franz Josef I., Kaiser von Österreich, König von Ungarn, etc. etc. durch Triest, Görz, nach Venedig, Istrien, Dalmatien und Fiume in den Monaten April und Mai 1875*, Beč, 1875.; CESARE GARIMBERTI, *Diario storico del viaggio di S. M. I. e R. Ap. Francesco Giuseppe I. imperatore d' Austria, Re d'Ungheria, ecc. ecc. ecc. a Trieste, Gorizia, Venezia, in Istria, in Dalmazia ed a Fiumenei mesi di Aprile e Maggio del 1875.*, Zadar, 1877.; -, *Povjestni dnevnik o putovanju Nj. C. i Kr. Ap. Vel. Franja Josipa I Cara Austrije, Kralja Ugarske itd. itd, po Kraljevini Dalmaciji u mjesecima travnja i svibnja 1875.*, Zadar, 1878.
- ⁶ DR. FRANZ COGLIEVINA, (bilj. 5), 3; STEFANO SKURLA, *Ragusa, Cenni storici*, Zagreb, 1876.
- ⁷ *Album fotografico – illustrativo del viaggio di S. M. L'Imperatore e Re Francesco Giuseppe I. in Dalmazia nel 1875, Album svjetlopisno s opisovanjem putovanja Nj. Vel. Cesara Kralja Franje Josipa I. kroz Dalmaciju godine 1875, Album von Photographien nebst Erläuterungen betreffend die Reise S. M. des Kaisers Franz Josef I. durch Dalmatien im Jahre 1875.*; http://digital.onb.ac.at/RepViewer/viewer.faces?doc=DTL_6386298&order=1&view=SIN_GLE (pregledano 15. 3. 2023.)
- ⁸ Album se čuva u zbirci Austrijske nacionalne knjižnice u Beču, PK 184/1-17, Raum 23; PETER ZIMMERMANN, SANJA ŽAJA VRBICA, *Anton Perko – mornar, dvorjan, slikar / Anton Perko, der malende Seefahrer und kaiserliche Hofmann / Anton Perko – mornar, dvorjanin, slikar // Anton Perko – mornar, dvorjan, slikar / Anton Perko – mornar, dvorjanin, slikar, Žalec, Slovenija, 2020.*, 188–200.
- ⁹ -, *The emperor of Austria in Dalmatia, The Standard*, 10. 5. 1875., 3.
- ¹⁰ DALIBOR PRANČEVIĆ (bilj. 2), 131–148.
- ¹¹ -, *Povjestni dnevnik*, (bilj. 3), 26, 66, 67, 131.
- ¹² ALOIS HAUSER, *Architektur, Plastik und Malerei in Dalmatien*, u: *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild:*

- Dalmatien*, vol. 11 (ed. Rudolf Erzherzog), Wien, k.k. Hof-und Staatsdruckerei, Alfred von Hölder, 1892., 253–294.
- ¹³ *Car Franjo I. u Hrvatskoj*, (prir.) dr. Ljudevit Krmpotić, I. i II., Hannover, Čakovec, 2002.
- ¹⁴ *Car Franjo I. u Hrvatskoj I*, 146. Zbirka Pelegrini – Danijeli je 1859. godine prodana plemiću Pietru Crmazaju u Udine, a potom je poklonjena Sjemeništu u Udinama. Na aukciji održanoj tijekom 1900./1901. godine Arheološki institut u Beču otkupio je za Arheološki muzej u Zadru 20-ak kiparskih djela, a ostali predmeti iz zbirke nalaze se u muzejima u Veneciji, Milanu, Akvileji, Kopenhagenu i dr. <https://amzd.hr/o-muzeju/> (pregledano 23. 3. 2023.)
- ¹⁵ *Car Franjo I. u Hrvatskoj I*, Zadar, 133, 143, 152; Šibenik 183, Trogir 191, Split 198, 227; SANJA ŽAJA VRBICA, PETER ZIMMERMANN, *Dunavska Monarhija i Dubrovnik*, Dubrovnik, 2023., 154, 155. Karta Dubrovnika iz 1817. godine ilustrira opseg vojnog korištenja sakralnih i javnih objekata u prvim godinama nakon Bečkog kongresa, a na karti iz 1897. godine (str. 74, 74) taj je broj sveden na minimum.
- ¹⁶ Državni arhiv Zadar, HR-DAZD-88, Vlada/Namjesništvo, RSN sv. 33., Službenička tablica, Marin Boriani, Split, 1. 3. 1859. U tablici se navode i radovi tijekom 1817. i 1818. godine, u odsustvu okružnog inženjera upravljao je svim radovima na različitim objektima, ulicama za pripremu dočeka caru i njegovoj sviti, u Dubrovniku i okolici, a za te radove dobio je nagradu okružnog poglavarstva Dubrovnika 1822. godine.
- ¹⁷ -, *Car Franjo I. u Hrvatskoj II*, 467–489.
- ¹⁸ -, *Car Franjo I. u Hrvatskoj I*, 180–210.
- ¹⁹ -, *Car Franjo I. u Hrvatskoj I*, 215, 258.
- ²⁰ -, *Car Franjo I. u Hrvatskoj I*, 299–329.
- ²¹ -, *Car Franjo I. u Hrvatskoj I*, 299–303.
- ²² -, *Car Franjo I. u Hrvatskoj I*, 168, 409.
- ²³ DR. FRANZ COGLIEVINA, (bilj. 5), 121.
- ²⁴ -, *Povjestni dnevnik...*, (bilj. 3), Zadar, 1878., Rotna gomila spominje se na str. 123, steći na str. 168, Naron na str. 173.
- ²⁵ DR. FRANZ COGLIEVINA, (bilj. 5), 165.
- ²⁶ -, *Povjestni dnevnik...*, (bilj. 3), Sinj 117, Trogir 130–133.
- ²⁷ DR. FRANZ COGLIEVINA, (bilj. 5), 201–203.
- ²⁸ -, *Povjestni dnevnik...* (bilj. 3), 148, 149.
- ²⁹ DR. FRANZ COGLIEVINA, (bilj. 5), 211, 212.
- ³⁰ -, (bilj. 3), 201, 220; CESARE GARIMBERTI, (bilj. 5), 460.
- ³¹ DR. FRANZ COGLIEVINA, (bilj. 5), 294, 295; SANJA ŽAJA VRBICA, Putopis Lacroma krunske princeze udove Stephanie i dvorskog marinista Antona Perka, *Ars Adriatica*, 6 (2016.), 219; Dubrovački list *Slovinac* navodi kupnju otoka posredovanjem grofa Gjorgje Vojnovića, predsjednika Sabora 1878. godine, MARKO JOV. CAR, Jedan posjet na otoku Lokrumu, *Slovinac*, III/14, (1880.), 272; Uskoro kraljević Rudolf jahtom *Miramare* dolazi u Dubrovnik i posjećuje Lokrum obilazeći Dubrovnik u pratnji namjesnika barona Rodića i načelnika Dubrovnika Pera Čingrije. -, Njegovo visočanstvo kraljević Rudolf, *Slovinac*, IV/9, (1881.), 166.
- ³² IVO DABELIĆ, Prvi izložbeni prostor Domorodnog muzeja iz 1873. godine, u: *1. Zbornik Dubrovačkih muzeja* (ur. Ivo Dabelić), Dubrovnik, 2004., 9.
- ³³ -, *Povjestni dnevnik...*, (bilj. 3), 199.
- ³⁴ Dubrovački muzeji, Zbirka dokumenata, DUM KPM D-1186, Dopisom od 5. 6. 1875. Rešetar se poziva na dopis upravitelja dvora br. 2344 upućen već 15. 5. 1875. Dvorskom kabinetu. U prilogu je dostavljen i popis eksponata namijenjenih dubrovačkoj prirodoslovnoj zbirci: 12 sisavaca, 24 ptice, od kukaca 100 tvrdokrilaca, 25 opnokrilaca, 100 dvokrilaca, 48 polukrilaca i 100 puževa. U Zbirci dokumenata Dubrovačkih muzeja sačuvana je i teretovnica Lloyda za transport 3 sanduka brodom iz Trsta do Dubrovnika dopremljenih za Domorodni muzej datirana 23. 6. 1875. godine. DUM KPM D-1192/6. U današnjoj zbirci Prirodoslovnog muzeja nema navedenih sisavaca i ne mogu se sa sigurnošću detektirati ostali eksponati, jer su dijelovi zbirke stradali tijekom II. svjetskog rata. Za informacije o fondusu muzeja zahvaljujem Tonku Marunčiću, dr. sc. Mariji Crnčević i dr. sc. Jadranki Sulić Šprem.
- ³⁵ Zahvaljujem gospodinu Mariju Riedlu na dostavljenim dokumentima iz arhiva Prirodoslovnog muzeja u Beču.
- ³⁶ U zbirkama Dubrovačkih muzeja danas je iz grupe navedenih predmeta moguće locirati plašt nadvojvode Maximilijana i nekoliko knjiga. Zahvaljujem na informacijama kustosicama Dubrovačkih muzeja Luciji Vuković i Viktoriji Žuvela.
- ³⁷ STEFANO SKURLA, *Ragusa Cenni storici*, Zagreb, 1876., 80, 81; IVO DABELIĆ, (bilj. 32), 35, 36.
- ³⁸ VERONIKA BERNARD, *Österreicher im Orient: eine Bestandsaufnahme österreichischer Reiseliteratur im 19. Jahrhundert*, Vienna, 1996., 31, 33, 34.
- ³⁹ ERIKA OEHRING, The Orient as a subject in pictorial Art, Leopold Carl Müller and Austrian Orientalist Painting after 1870., u: *Orient & Occident, Travelling 19th Century Austrian Painters*, (ur. Agnes Husslein-Arco, Sabine Grabner), Vienna, 2012., 31, 32.
- ⁴⁰ DR. FRANZ COGLIEVINA, (bilj. 3), 391, 392.
- ⁴¹ MARINKO PETRIĆ, Kulturno-umjetničke zbirke, muzeji i galerije otoka Hvara, *Informatica Museologica*, 1 /4, (1993.), 137; MARINKO PETRIĆ, Zbirka Nikole Vučetića Abramova – hvarska orijentalna zbirka koje više nema, *Periodični izvještaji Centra za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara*, Hvar, 163, (1999.), 145, 146. Veliku zahvalost za pomoć u rekonstrukciji sudbine orijentalne zbirke Vučetić dugujem gospođi Katiji Borak, kustosci Muzeja hvarske baštine.
- ⁴² -, *Povjestni dnevnik...* (bilj. 3), slapovi Krke str. 103, Trsteno 180, Lokrum 228, Ravnik 294.
- ⁴³ Oslikavanje slavoluka i natpisa gradske vlasti htjele su povjeriti mladom slikaru Marku Rašici, tadašnjem studentu bečke likovne akademije, međutim Rašica je odbio zahtjev, uvrijeđen ponudom nakon uspjeha na izložbi u Londonu, te je ubrzo izgubio općinsku stipendiju. SANJA ŽAJA VRBICA, *Marko Rašica*, Zagreb, 2014., 49; SANJA ŽAJA VRBICA, Odnos pokrovitelja i umjetnika – Dubrovačka općina i Marko Rašica, *2. Zbornik Dubrovačkih muzeja*, (ur. Pavica Vilać, Ljiljana Kovačić, Tonko Marunčić, Vedrana Gjukić-Bender), Dubrovnik, 2012., 254, 255; <https://issuu.com/dragunov/docs/jahrbuch-2017-web/s/11688871> (pregledano 13. 3. 2023.).